

Krátky pohľad na súčasný stav prekladu v Španielsku

Jana Michalčíková, Filozofická fakulta PU, janamichal@unipo.sk

Kľúčové slová: preklad, Španielsko, Slovensko, škola, Pegenaute

Palabras claves: traducción, España, Eslovaquia, escuela, Pegenaute

V tomto príspevku by sme chceli v krátkosti zmonitorovať stav prekladu na území Pyrenejského polostrova a zároveň ho stručne porovnať s prekladom u nás.

Najmä v štyridsiatych rokoch 20. storočia začína byť preklad v Španielsku zaujímavý aj pre esejistov a filozofov, ktorí píšú o téme rôzne úvahy, aby neskôr spolu s konkrétnymi prekladateľmi založili nový vedný odbor: translatoológiu. V Španielsku sa tejto problematike ako jeden z prvých venoval člen Španielskej kráľovskej akadémie, Valentín García Yebra. V polovici 20. storočia sa začali organizovať rôzne prekladateľské kongresy, (napr. na Leonskej univerzite ich inicioval Julio-César Santoyo a na Universidad Complutense v Madride sa konali pod záštitou a vedením Miguela Ángela Vegu). Už pred španielskou občianskou vojnou sa zaznamenala „feria del libro“, ktorá bola istým druhom prezentácie kníh spojenej s ich predajom. V tejto tradícii sa pokračovalo aj po skončení vojny. Vznikajú rôzne profesijné asociácie prekladateľov národného aj medzinárodného charakteru, ako napríklad Asociación de Traductores Literarios, Asociación Profesional de Traductores e Intérpretes – APETI a iné). Sedemdesiate roky priniesli so sebou vytvorenie prvých centier pre výučbu prekladu. Prvou takouto inštitúciou bol Univerzitný inštitút moderných jazykov a prekladu vytvorený na univerzite Complutense v Madride roku 1974 (v ktorom sa sústredila pozornosť na formovanie literárnych prekladateľov).

Dopyt po prekladoch tak umeleckých, ako aj odborných výrazne stúpol hlavne v 20. storočí. Táto skutočnosť je markantná nielen u nás, ale aj na území Pyrenejského polostrova. Dnes je už bežnou každodennou skutočnosťou prítomnosť škôl vychovávajúcich prekladateľov a tlmočníkov či prítomnosť prekladateľských agentúr, v ktorých sa absolventi (aj neabsolventi) týchto škôl môžu zamestnať. Určite by bolo veľmi zaujímavé realizovať štúdiu zameranú na prácu prekladateľských agentúr, ktorá by sa sústredila na profil prekladateľov, pretože z vlastnej skúsenosti vieme, že mnohokrát sú zamestnávaní nedostatočne kvalifikovaní ľudia, ktorých odborná jazyková zdatnosť je prinajmenšom diskutabilná. K tomuto fenoménu dochádza prirodzene hlavne kvôli finančnej situácii tak jednotlivca, ako aj prekladateľskej entity, ale aj kvôli nedostatku kvalifikovaných odborníkov. Agentúry si niekedy ani neuvedomujú riziko, ktoré zlý nekvalitne prevedený preklad predstavuje pre klienta. Slová A. Koželovej: „Príjem literárneho diela neraz ovplyvňuje kvalita či nekvalita prekladu.“ (Koželová, 2010, 41) sú pritom aplikovateľné nielen na umelecký preklad, ale aj na oblasť odborného prekladu, ktorý tvorí značné percento celkového počtu prekladov vyprodukovaných v prekladateľských agentúrach.

Keďže sa v našej práci opierame o španielsky kontext prekladu, na tomto mieste by sme radi vyslovili pár slov o situácii na Pyrenejskom polostrove. Tam, rovnako ako u nás, existuje v súčasnosti mnoho vysokoškolských centier určených na formovanie budúcich prekladateľov a tlmočníkov a priamo úmerne dopytu, aj v krajine flamenca, stúpa počet prekladateľských agentúr. Zo štúdie Luisa Pegenauteho pritom vyplýva, že prekladateľský trh v Španielsku sa podriaďuje podobným podmienkam ako inde vo svete, t. j. rozdeľuje sa na verejný (inštitucionálny) a súkromný. Vo verejnom sektore pracujú vysoko špecializovaní prekladatelia z odlišných odborov (hlavne ekonómia, právo, veda a technika a pod.), zatiaľ čo v súkromnom sektore prekladajú rôzni špecialisti texty z rozličných odvetví. Medzi organizácie verejného sektora môžeme zaradiť medzinárodné organizácie ako napr. Organizáciu spojených národov, Európsku úniu, Európsku radu, Európsky parlament atď. Vo všeobecnosti platí zásada, že vzhľadom na to, že sa prekladateľ pohybuje v informatizovanom svete, musí nielen dokonale ovládať jazyky, mať širokosiahle

vedomosti z rôznych odborných oblastí, ale musí zároveň ovládať moderné technológie.

O súkromnom sektore prekladateľskej práce Luis Pegenaute hovorí, že v Španielsku nie je ničím nezvyčajným fakt, že v prekladateľských agentúrach pracujú nekvalifikovaní ľudia a preklady na pôde firiem a podnikov často realizujú osoby, ktoré nemajú dostatočnú kvalifikáciu na prekladanie. Rovnako je bežné, že prekladateľ pracuje na plný úväzok v úplne inom rezorte a preklady vykonáva len sporadicky. V posledných rokoch je rozšírený spôsob prekladania z domu, keď texty na preloženie prichádzajú prekladateľovi elektronickou poštou, týmto spôsobom pracujú najmä prekladateľské agentúry (pracujú pre rôzne iné entity), podniky a iné organizmy verejného a súkromného odvetvia. Požiadavky zamestnávateľov týchto agentúr na prekladateľa sú rôznorodé, preto aj stupeň odbornosti vykonaného prekladu by mohol byť diskutabilný (Pegenaute, 2004, 579 – 604).

Významnou postavou súčasnej slovenskej aj španielskej legislatívy je osoba súdneho prekladateľa (traductor jurado). Zatiaľ čo v našej krajine ide o osobu poverenú Ministerstvom spravodlivosti, v Španielsku skladajú súdni prekladatelia a tlmočníci sľub buď priamo na Ministerstve zahraničných vecí (Ministerio de Asuntos Exteriores), alebo na niektorej z jeho filiálnych pobočiek v provincii, v ktorej prekladateľ vykonáva svoju činnosť. V Španielsku sa môže stať prekladateľ súdnym prekladateľom dvoma spôsobmi, buď absolvovaním odbornej skúšky (pozostávajúcej zo štyroch častí, roku 2001 z 2 500 záujemcov uspelo len 175 uchádzačov), ktorú robí Ministerstvo, alebo absolvovaním vysokoškolského štúdia so zameraním na prekladateľstvo a tlmočníctvo, pričom je podmienkou získať aspoň 24 kreditov z odboru súdneho prekladateľstva. Čo však považujeme za mimoriadne zarážajúce je konštatovanie Luisa Pegenauteho, ktorý hovorí, že pre španielske súdy ešte stále aj napriek existencii profesie „súdny prekladateľ a tlmočník“ v mnohých prípadoch pracujú ľudia, ktorým k výkonu tejto náročnej práce postačilo absolvovať maturitnú skúšku z dvoch cudzích jazykov. Túto skutočnosť autor štúdie pokladá za veľmi znepokojujúci fakt, pretože v mnohých prípadoch prekladateľ musí prekladať priamo na súde priamo z listu spisy a ich doplnky, ktoré sa nestihli preložiť pred tým, prekladá bilaterálne rozličné dokumenty či transkripcie a preklady telefonických rozhovorov a videozáznamov, pričom sa často stretáva s odlišnosťami nielen lexikálnymi, ale najmä faktickými rozdielmi v rámci rôznonárodných súdnych noriem (Pegenaute, 2004, 579 – 604).

Ak by sme chceli zmonitorovať súčasnú situáciu na Slovensku z tohto pohľadu, konštatujeme, že v prípade španielskeho jazyka na našich súdoch tlmočia len osoby, ktoré absolvovali skúšku z Odborného minima, ako aj odbornú jazykovú skúšku. V prípade agentúr však v niektorých momentoch dochádza k situácii, kedy aj preklad, ktorý je potrebné súdne overiť vykoná osoba bez tejto spôsobilosti, avšak tento preklad prekladateľ s takouto aprobáciou kontroluje a jeho správnosť potvrdzuje uvedením svojich údajov.

Najrozšírenejšími jazykmi, z ktorých sa na území Španielska prekladá sú: angličtina (50%), francúzština (15 – 20%), nemčina (10%), taliančina (8%); jazyky ako portugalčina, gréčtina, ruština tvoria 1% prekladov. Tematicky sa preklady sústreďujú na odbornú cudzojazyčnú tvorbu (humanitné vedy a prírodné vedy), no obľúbenými sú aj preklady románovej tvorby. Považujeme za potrebné spomenúť skutočnosť, že vydavateľská produkcia v Španielsku tvorí 0,8% hrubého domáceho produktu, pričom vytvára 1% exportovaných artiklov. 36,4% všetkých kníh vychádza vo vydavateľstvách v Katalánsku, čo nasvedčuje tomu, že ide o oblasť s najväčšou koncentráciou vydavateľstiev v krajine (Pegenaute, 2004, 590 – 591).

Popri tomto krátkom predstavení panorámy španielskeho prekladateľského prostredia, zároveň vyjadrujeme názor, že v súčasnosti sa do rúk prekladateľov u nás aj v Španielsku dostávajú texty z rôznych oblastí. Aj napriek tomu, že v podmienkach súčasného školstva na území Slovenskej republiky zatiaľ neexistuje akreditované štúdium, v ktorom by sa smery explicitne delili na umelecký verzus odborný preklad, medzi jednotlivými prekladateľmi v praxi bolo vytvorené isté nepísané pravidlo, prinášajúce diferenciáciu, podľa ktorej sa jedni venujú umeleckému a druhí odbornému prekladu. Prirodzene nejde o výlučné delenie, ale o prelínanie medzi nimi, s dominantným postavením jedného z nich.

Po vstupe Španielska do Európskej únie narástla potreba vytvorenia nových profesionálnych centier na výučbu prekladu, vznikajú odborné školy v Granade, na Autonómnej univerzite v Barcelone (Escuela universitaria de Traductores e Intérpretes, EUTI), a v Las Palmas¹. Počet vysokých škôl, kde sa dalo vyštudovať prekladateľstvo výrazne stúpol, po roku 1991, v roku 2001 bolo vysokých škôl s možnosťou štúdia odboru prekladateľstva a tlmočníctva v Španielsku osemnásť. Väčšina univerzít ponúka aj postgraduálne štúdium. Významnou mierou sa o rozvoj odboru pričínili aj rôzne časopisy, ako napríklad *Cuadernos de traducción e interpretación*², ktorý vydávala univerzita v Barcelone či *Hieronymus Complutensis* vydávaný Inštitútom moderných jazykov a prekladateľstva na Univerzite Complutense. *La Linterna del traductor* je internetový trojmesačník, ktorý prináša články profesorov, recenzie či kritiky z daného odboru. Asociácia literárnych prekladateľov (ACEt) mala tiež svoj časopis pod názvom *Vasos comunicantes*. Roku 1984 vzniká Národná cena za najlepší preklad, ktorú udeľuje ministerstvo na základe odporúčenia profesionálnej komisie pozostávajúcej z odborníkov na preklad. Je rovnako dôležité spomenúť, že medzinárodnú cenu, ktorú udeľuje Európska únia, Cena Aristeion získal aj Španiel Miguel Sáenz. V Tarazone existuje centrum, ktoré by sa svojím zameraním mohlo porovnať s Európskou školou prekladu v Straelene, ktorú založil Elmar Tophoven. Táto škola prekladu v Španielsku bola založená pod vedením Francisca Úriza (pokračovateľkou sa stala Maite Solana), ktorý sa v nej usiloval vytvoriť prekladateľom vhodné podmienky pre ich činnosť.

Postupne sa stále viac stretávame s audiovizuálnym prekladom, kedy okrem dvoch jazykov vstupuje do komunikácie aj tretí extralingválny faktor. Luis Pegenaute uvádza rozdelenie Chaumeho, ktorý hovorí o týchto základných typoch audiovizuálneho prekladu: dabovanie, titulky, simultánne tlmočenie audiovizuálnych textov, prerozprávanie, čiastočné dabovanie a voľný komentár. Dabovanie je v španielskej kinematografii rozšírené, o čom svedčí fakt, že inojazyčné, a teda dabované materiály tvoria 80% celkovej produkcie (rozšírený je tento typ prekladu najmä v prípade komerčných materiálov). V prípade titulkov, aj napriek tomu, že ide svojím spôsobom o pre diváka nepohodlnejší spôsob sledovania programu, sú uprednostňované hlavne zo strany odborne zdatnejšieho publika (Pegenaute, 2004, 579 – 608).

Teraz by sme radi spomenuli všeobecné rozdelenie krajín podľa počtu vzniknutých prekladov tak, ako sú uvedené v štúdiu Pegenauteho. Luis Pegenaute, tvrdí, že krajinami s najnižším počtom vzniknutých prekladov sú Anglicko (ani 3% z celkového počtu), Spojené štáty a Kanada, kde počet preložených diel nepresahuje 10% celkového počtu vydaných textov. Do druhej skupiny, kde preklady tvoria 10 – 20% vydanej tvorby patria Francúzsko, Nemecko, Taliansko a väčšina rozvinutých krajín (okrem už menovaných). Krajinami s vysokým počtom preložených a vydaných diel sú Holandsko, Dánsko a Španielsko, kde preklady tvoria viac než 20% vydávanej knižnej tvorby, v prípade Španielska, ak hovoríme o detskej a mládežníckej literatúre, preklady tvoria 45%. Najpoužívanjšími jazykmi, z ktorých sa v Španielsku prekladá sú angličtina (50%), francúzština (15 – 20%), nemčina (10%), taliančina (8%); jazyky ako portugalčina, gréčtina, ruština tvoria 1% prekladov. Tematicky sa preklady sústreďujú na odbornú cudzojazyčnú tvorbu (humanitné vedy a prírodné vedy), no obľúbenými sú aj preklady románovej tvorby. Paradoxne diela písané v španielčine preložené do iných jazykov neprekračujú 5% celkového počtu vydávaných diel. Považujeme za potrebné spomenúť skutočnosť, že vydateľská produkcia v Španielsku tvorí 0,8% hrubého domáceho produktu, pričom vytvára 1% exportovaných artiklov. 36,4% všetkých kníh vychádza vo vydateľstvách v Katalánsku, čo nasvedčuje tomu, že ide o oblasť s najväčšou koncentráciou vydateľstiev v krajine (Pegenaute, 2004, 590 – 592).

Na záver spomenieme skutočnosť, že preklady zo španielčiny (nielen od španielskych autorov) excelentne mapuje publikácia Evy Palkovičovej a Jaroslava Šoltysa, ktorá roku 2006 vyšla

¹ Na začiatku všetky tieto školy poskytovali len bakalársky stupeň štúdia (diplomatura), až neskôr bolo akreditované magisterské štúdium (licenciatura).

² Neskôr sa názov tohto časopisu zmenil na *Quaderns. Revista de traducció, Livius*. Jeho iniciátorom je Julio César Santoyo.

vo vydavateľstve AnaPress pod názvom *60 rokov prekladu zo španielsky písaných literatúr do slovenčiny* a sú v nej uvedené všetky preklady španielsky písaných literárnych diel, ktoré vznikli na našom území.

Literatúra

KOŽELOVÁ, A.: K niektorým otázkam potreby a významu kritiky prekladu vo vzťahu k literárnej recepcii. In: *Problémy prekladu a medzikultúrnej komunikácie 1*. Bratislava: ZF Lingua. ISBN: 978-80-89328-38-3, EAN: 9788089328383.

LAFARGA F. – PEGUENAUTE L. (ed.): *Historia de la traducción en España*, Editorial AMBOS MUNDOS, SALAMANCA, 2004. 872 s. ISBN: 84-7455-101-3.

PALKOVIČOVÁ, E. – ŠOLTYS, J.: *60 rokov prekladu zo španielsky písaných literatúr do slovenčiny*. Bratislava: AnaPress 2006. 161 s. ISBN 80-89137-25-3.

Abstract

En el presente artículo intentamos acercar al lector la problemática de la situación actual en España en cuanto a la traducción, basándonos en el estudio realizado por Luis Pegenaute. A la vez intentamos hacer una breve comparación con dicha problemática en nuestro país. Entre otros hablamos sobre las escuelas dedicadas al estudio de la traducción, al igual que sobre las editoriales que producen libros traducidos de diferentes lenguas. Al final del artículo presentamos una de las publicaciones más importantes que nació en Eslovaquia y resume todas las obras existentes traducidas del español al eslovaco.